

BORVENDÉG ZSUZSANNA

AZ 1956-OS MEGTORLÁSOK EMLÉKÉRE: TUMBÁSZ ÁKOS, A NÉVTELEN PESTI SRÁC

KIVONAT: Az 1956-os forradalom és szabadságharc igazi története nem a politikai vezetés játszmáiban, a kommunista párt színeváltozásaiban ragadható meg, hanem a szabadságvágyó és az igazságért végsőkig küzdő hétköznapi emberek tragikus sorsában. Tumbász Ákos egy volt a névtelen hősök közül, aki a börtönfalak között vált felnőtt férfivá, és a szabadságharc vérbe fojtásának letargiájában találta meg a szerelmet. A két fiatal sorsát azonban megpecsételte a régi-új hatalom bosszúszomja, és váratlanul egy kémhálózatban találták magukat, amelyet a politikai rendőrség kíméletlen hálója font köréjük. Az állambiztonság pokoli játszmájába vétlenül és tudatlanul belekeveredett fiatalok jelleme, hite és tisztasága feddhetetlen maradt mindvégig. Példát mutattak becsületből, kitartásból és a síron túl is hű szerelemből.

KULCSSZAVAK: 1956, megtorlás, Kádár János, állambiztonság, kémkedés

ZSUZSANNA BORVENDÉG

TO THE MEMORY OF THE RETALIATIONS AFTER 1956: ÁKOS TUMBÁSZ, A NAMELESS 'KID OF PEST'?

ABSTRACT: The real story of the 1956 Revolution and Freedom Fight is not to be found in the games of the political leadership and of the Communist Party but in the tragic fate of ordinary people yearning for freedom and fighting for justice to the end. Ákos Tumbász was one of the anonymous heroes who became a grown man within the prison walls and found love in the lethargy of the bloodshed of the freedom fight. But the fate of the two young persons was sealed by the old-new power's thirst for revenge and they found themselves caught in a spy network, a ruthless web of political police. Innocently and unwittingly caught up in the infernal game of state security, the character, faith and purity of these young persons remained unimpeachable to the end. They set an example of honour, perseverance and love beyond the grave.

KEYWORDS: 1956, retaliation, János Kádár, state security, espionage

„Bűnük csupán az volt, hogy fegyvert ragadtak
És vallották magukat igaz, hű magyarnak.”¹

„A fegyverek sötét torkából az elmúlás ugat. A levegő száguldó acéllal van teli. Süvölt, sziszeg az ÁVH-s géppisztolyok magja; míg monoton kattog, vijjogva freccsen a hódító tankjainak kurta sorozata.”² – Budapesti életkép 1956 novemberéből. E háborús borzalmat idéző sorok írója egy – az események idején – 21 éves fiatalember, Tumbász Ákos. Fiatal kora ellenére több életre elég szenvedés állt ekkor már mögötte. A húszas éveinek küszöbén járó férfi a forradalom napjaiban, háromévnnyi raboskodás után szabadult Vácról és nem habozott azonnal a szabadságharc mellé állni. Bár a fegyveres összecsapásokban tevékenyen nem vett részt, jobbára csak őrséget látott el, mégis kivégezték. Nem tartozott a forradalom egyik csoportjának irányítói vagy hangadói közé sem, mégsem került el az akasztófát. Mit tett e vézna, börtönökben meggyötört fiú, ami miatt a hatalom bitorlói jobbnak látták kioltani az életét? Egyáltalán: mit követhetett el egy tizenéves gyerek, amiért már 1953-ban tíz év fegyházbüntetést mértek rá? Valójában nem sokat. Szerette a hazáját és hitt a szabadság eszméjében, ennyi akkoriban éppen elég volt ahhoz, hogy a hatalom veszélyes ellenségévé váljon. Egy lánglelkű ifjú, költői vénával megáldva. Egy világmegváltó álmokat dédelgető kamasz. Ez volt Tumbász Ákos. Az ő rövid és nyílegyenes életútjáról szól ez a tanulmány, az útról, amely kitérő nélkül tartott a veszthely felé...

„Bízzatok a magyar föld legyőzhetetlenségében!”

1953. július 4-e történelmi fordulatot ígért a korábbi évek során totális terrort elszenvedő Magyarországnak: megkezdte regnálását az első Nagy Imre kormány. Az ország sztalinizálása és Rákosi rémuralma által megkínzott magyar társadalom egy pillanatig reménykedhetett abban, hogy végre megszabadul

1 Tumbász Ákos: *Karácsonyi gondolatok egy sírnál*. Tumbász Ákos verseinek kéziratát Forró Mariannától kaptam meg. Hálás köszönet érte!

2 Tumbász Ákos: *Aratás*

a mérhetetlen terror okozta szenvedéstől. Az új miniszterelnök hangulatjavító intézkedései ugyanis valóban a legfájóbb sebeket, a legégetőbb problémákat igyekeztek orvosolni. Felfüggesztették a kényszerkollektivizálást, áthelyezték a súlypontokat a nehézipari termelésben, előtérbe helyezték a lakosság ellátásának javítását, de talán a legfontosabb intézkedés a politikai elitétek büntetésének felülvizsgálata, illetve annak ígérete volt.³ A börtönökből valójában csak a kommunisták és néhány baloldali szociáldemokrata szabadult, vagyis a politikai foglyok nagy többségével nem foglalkoztak, és az internálótáborok bezárását sem követte a rabok tömeges hazatérése. A kívánt cezúra elmaradása nemcsak a felemásra sikeredett reformokban mutatkozott meg, hanem a büntetési gyakorlat, vagyis a terror és a megfélemlítés kontinuitásában is. A rettegett Államvédelmi Hatóság (ÁVH) felszámolásáról nem pusztán azért nem értesült a társadalom, mert nem hozták nyilvánosságra a politikai rendőrség önállóságának megszüntetését, hanem azért sem, mert a működése gyakorlatilag változatlan maradt.⁴ Tumbász Ákos sorsának alakulása a legszimbolikusabb igazolása ennek a folyamatosságnak: Nagy Imre kormányra lépésének napján, 1953. július 4-én őrizetbe vették az alig 18 éves fiatalembert azzal a váddal, hogy országos összeesküvést szervezett és terrorcselekményt készített elő a népi demokrácia megdöntésének szándékával.

Tumbász Ákos 1935. április 9-én született. Születése előtt édesapja gimnáziumi magyartanárként dolgozott, 1935-től tisztségviselő lett különböző minisztériumokban, majd az államosítások után nagyvállalatoknál helyezkedett el adminisztrátorként. Nem sokkal fia letartóztatása előtt, 1953 januárjában, idegösszeomlást kapott és ideggyógyintézetbe került.⁵ Nem derül ki az iratokból, hogy Tumbász Ákos édesapjának betegsége mennyiben volt köthető a rettegés uralta hétköznaphoz. Nem tudhatjuk, de a korabeli viszonyokat ismerve joggal feltételezhetjük, hogy munkahelyén folyamatos atrocitások-

3 Az első Nagy Imre kormány tevékenységéről és annak értékeléséről számtalan tudományos munka született már. A teljesség igénye nélkül lásd: Rainer 1999.; M. Kiss 2006.; Gyarmati 2011, 328–357.

4 A „megszüntetve megőrzött” ÁVH működéséről lásd: Gyarmati–Palasik 2013.

5 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.9. V-111796. Feljegyzés, 1953. július 9. 26.

nak lehetett kitéve polgári-keresztény értékrendje és humán műveltsége miatt. A vizsgálati jegyzőkönyvek nem hagytak nyomot arra vonatkozóan sem, hogy mekkora szerepe volt az apa betegségének fia későbbi tevékenységében, rendszerellenességében, de biztos nyomot hagyott Tumbász Ákos személyiségének alakulásában. A fiú a kommunista párt hatalmát idegenkedve szemlélte, a szovjet hadseregre megszállóként tekintett, és meggyőződését csak erősítette, hogy értelmiségi származása miatt már gyermekfejjel megbélyegezték. Középsiskolai tanulmányait kénytelen volt félbeszakítani, nem tehetette le az érettségit. Segédmunkásként próbálta kiegészíteni a család jövedelmét, 1951 januárjától letartóztatásáig több munkahelyen is megfordult, alkalmi munkákat is elvállalt. Rövid ideig dolgozott a Ganz Hajógyárban, majd a Földkotró Vállalathoz került. Ezután az Autó- és Traktoralkatrész Gyárban helyezkedett el, majd 1952. október 28-án kerek két napra a Honvéd Hadtáp Tiszti Iskola növendéke lett, azonban környezettanulmánya elkészülte, vagyis a kötelező „káderezés” után származása miatt elbocsátották a honvédség kötelékéből. Három hónapig munka nélkül tengődött, majd 1953. február 27-én sikerült állást kapnia a Mechanikai Műveknél mint segédmunkás, letartóztatásáig ott dolgozott. A gyár hadiüzemként is funkcionált, civil profilja mellett tüzérségi lőszereket, taposóaknákat szereltek itt össze,⁶ ennek a Tumbász elleni vádak felépítésénél kiemelt jelentősége lett, hiszen az államvédelem nyomozati eredményei szerint könnyűszerrel hozzá tudott férni a selejtezésre szánt alapanyagokhoz.

Adott volt tehát egy fiatal fiú, akinek lehetséges karrierjét derékba törték még azelőtt, hogy megindulhatott volna a – tehetsége és képessége által – számára kijelölt úton. Édesapját gyakorlatilag elvesztette, édesanyja gyámolításának gondja – aki gyors- és gépiróként dolgozott a Dunakeszi Vagongyárban – az ő vállára nehezedett. A nála sokkal idősebb féltestvérei külföldön éltek, nem volt senki, aki felkarolhatta, józanságra inthette volna, és visszatarthatta volna a hangos véleménynyilvánításoktól. A bolsevik típusú hatalom egyetlen legitimitációja a folytonos harc volt az „imperialista ellenséggel” szemben, és Tumbász ennek a mesterségesen szított háborúnak a tökéletes célpontjává vált.

6 A Mechanikai Művek hadiipari jelentőségéről lásd: Germuska 2014.

Vitathatatlan, hogy Tumbász szemben állt a kommunista párt vezetete államhatalommal, és ennek hangot is adott, ellenállása azonban jelentéktelennek tűnő diákcsínyekben nyilvánult meg. Már középiskolás korában rendszerellenes verseket írt a füzetébe, a *Szabad Népből* megjelenő propaganda-rigmusokat átfordította ellentétes értelmű versikékké és cetlikre, csokoládépapírokra firkálgatta le őket.⁷ Az iskola kényszerű elhagyása után kicsit komolyabbá vált ellenzéki magatartása: barátaival röpcédula-szövegeket fogalmazott, amelyeknek terjesztésére már nem kerülhetett sor. Magukat Magyar Nemzeti Ellenállási Mozgalomnak nevezték – legalábbis a kihallgatási jegyzőkönyvek szerint, amelyekből nem derül ki egyértelműen, hogy az elnevezés valóban tőlük származik, vagy az államvédelem adta a szájukba a kihallgatások során. A lefoglalt röpcédula szövege a következő volt:

„Magyar Értelmiség!

Szeretett hazánk közel egy évtizedes elnyomatásban sínylődik. Ne legyetek tekintettel saját érdekeitekre, egyéni jólétekre. Felekezeti és világnézeti különbség nélkül teremtsétek meg a nemzeti egységet! Szövetkezzetek a parasztsággal és a munkásosztállyal! Közel van már az az idő, hogy lerázzuk a népünkre nehezedő rabláncot. Bízatok a magyar föld legyőzhetetlenségében, a magyar ember forró hazaszeretetében!”⁸ Ez volt az a kiáltvány, amely kiváltotta a rendszer haragját, de önmagában kevés volt egy megtorló per lefolytatásához. Nagyobb méretű, lehetőleg nemzetközi szintű szervezkedést igyekeztek kovácsolni az ügyből, és a vizsgálati jegyzőkönyvből egy fegyveres összeesküvés képe bontakozik ki előttünk.

1953. július 1-jén egy ügynök jelentette az államvédelem számára, hogy a Mechanikai Műveknél egy fiatalokból álló csoport rendszerellenes kijelentéseket tett, vagyis a szerv olvasatában: szervezkedik.⁹ A hálózati jelentés szerint Tumbász és barátai július 4-re egy terrorcselekményt készítettek elő: megakarták rongálni a Kerepesi úton lévő vasúti hidat. Az eredeti irat sajnos nem

7 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 129. Jegyzőkönyv Tumbász Ákos 16. kihallgatásáról, 1953. augusztus 11.

8 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 133. A röpcédula másolata.

9 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 8. Őrizetbe vételi javaslat, 1953. július 7.

maradt fenn, csak az arról készített összefoglaló jelentés, így nem tudhatjuk pontosan, hogy a fiatalokat feljelentő ügynök, Valkai Dénes¹⁰ valóban megfogalmazta-e ezeket a vádakát, vagy csupán a röpcédulák megszövegezéséről tett bejelentést, és a terrorcselekmény előkészülete pusztán az ÁVH fikciója volt. Ez utóbbi variációt tartom esélyesebbnek. Mindenesetre az adott nap estéjén valóban a Kerepesi úton, a vasúti híd környékén tartóztatták le Tumbász Ákost, Szabó Istvánt és Kotmanovczky Istvánt, de ahhoz képest, hogy állítólag a híd felrobbantására készültek, nem volt náluk robbanóanyag.¹¹ A szocializmus éber őreinek nem okozott hosszú fejtörést az ellentmondások feloldása: Tumbász csak tervezte, hogy munkahelyén beszerzi a szükséges alapanyagokat a híd felrobbantásához, de ezt a megbeszélte időre nem tudta végrehajtani, így tervüket módosították, és pusztán a hidat biztosító rendőrt szándékoztak meggyilkolni, fegyverét és egyenruháját megszerezni. Az államvédelem szerint céljuk ezzel az volt, hogy bizonyítsák az őket támogató amerikaiaknak, az elhatározásuk komoly. Mi sem volt a szerv számára természetesebb, hogy a három suhanc mögött az Amerikai Egyesült Államok titkosszolgálat, illetve hadserege állt, amelyeknek döntéshozói nyilván keresve sem találtak volna alkalmasabb csoportot a belső ellenállás megszervezésére és a kommunista blokk meggyengítésére. A vád hihetőbbé tétele érdekében további személyeket is belekevertek az ügybe. Varga Györgyöt már néhány órával Tumbászek letartóztatása után őrizetbe vették, ő kapta az összekötő szerepét a csoport és az amerikai követség között. A középkorú férfi több nyelven beszélt és az ÁVH információi szerint a háború után a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai küldöttségének dolgozott, majd 1948-ban internálták.¹² Rajta kívül kapcsolatba hozták még a fi-

10 Valkai Dénes jelentései feltehetően megsemmisültek, a levéltárban a jelenlegi feldolgozottság mellett csak annyi információt találhatunk róla, amennyit a Tumbász elleni nyomozás során rögzítettek. Tumbász a letartóztatása előtt néhány hónappal ismerkedett meg az öt feljelentő ügynökkel, aki saját bevallása szerint 1945 előtt a Gestapónak dolgozott és megismerkedésük idején öccse a Honvédelmi Minisztériumban őrnagyi rendfokozatban szolgált. Valkai Dénes kivonását az ügyből állítólagos szökésével legalizálták. ÁBTL 3.1.9. V-111796. 41. Feljegyzés, 1953. július 10.; ÁBTL 3.1.9. V-111796. 147. Jelentés, 1953. augusztus 19.

11 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 9. Őrizetbe vételi javaslat, 1953. július 7.

12 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 52. Feljegyzés, 1953. július 16.

atalokkal néhány olyan embert, akiket foglalkozásuk vagy származásuk miatt eredendően ellenségesnek nyilvánítottak, az ő tudásuk és tapasztalatuk volt hivatva helyettesíteni azokat az elengedhetetlen feltételeket, amelyek nélkül egy nemzetközi fegyveres összeesküvésnek még a terve is gyenge lábakon állt volna, nemhogy maga az összeesküvés megvalósítása. A koncepció szerint a Nemzeti Ellenállási Mozgalomnak elkeresztelt csoport az Amerikai Egyesült Államokat hívta segítségül a kormány és a párt megdöntésére, ezért a Hősök terét és az akkori Sztálin teret tervezték elfoglalni, ahol az amerikai vadászgépek leszállhattak volna, és a rajtuk érkezett katonák segítségével átvették volna a hatalmat.¹³

Tumbász a kihallgatások során elismerte az összeesküvés szervezésének vádját, bár eleinte igyekezett azokat a pontokat tagadni, amelyek jelentős mértékben súlyosbíthatták az ítéletet. Mivel a letartóztatásukkor fegyvert vagy robbanószeret nem találtak náluk, eleinte kitartott amellett, hogy egyáltalán nem volt ilyesmi a csoport birtokában, később azonban már aláírásával látta el azt a gépelt vallomást, miszerint „1 darab revolverrel és némi ciánnal, valamint kevés trikettővel rendelkezünk.”¹⁴ A vizsgálati jegyzőkönyvekből nem tudjuk rekonstruálni, hogy alkalmaztak-e a kihallgatások során fizikai erőszakot a fiúval szemben vagy sem, de azt tudjuk, hogy édesanyjának további sorsával megszarolták.¹⁵ Vallomásaiban nyomon lehet követni a fokozatos megtörést, ahogy szépen sorban mindent beismert, amit a szájába kívántak adni. Egyetlen állítása mellett tartott ki végig: a szervezkedésre utasítást nem kapott, azt saját elhatározásából végezte, vagyis nem adta meg a lehetőséget arra, hogy egy felső kapcsolat megnevezésével egy nagyobb ívű összeesküvésbe tudják őt és társait bevonni.¹⁶ Talán az életét mentette meg ez a határozottság, azonban a büntetése így is jelentős volt.

1954. március 24-én tárgyalták ügyüket a Fővárosi Bíróságon, Olti Vilmos vezetésével. Tumbász Ákost a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezéséért és vezetéséért 10 év börtönre és teljes

13 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 76. Feljegyzés, 1953. július 23.

14 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 54. Feljegyzés, 1953. július 16.

15 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 37. Kihallgatási terv, 1953. július 10.

16 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 70. Kihallgatási terv, 1953. július 21.

vagyoneklobzásra ítélték.¹⁷ A másik öt vádlottra¹⁸ 1–4 évig terjedő szabadságvesztést mértek, illetve Varga György ítéletét másodfokon súlyosbították: öt év letöltendő börtönbüntetést szabtak ki rá.¹⁹

Tumbász Ákos az elkövetkező éveket az államvédelem börtöneiben töltötte, férfitvé válása tehát rendkívül szélsőséges környezetben következett be. Várpalotán és Vácán teltek rabsága napjai, rabtársainak többsége a Grósz József kalocsai érsek ellen lefolytatott koncepciós eljárás, illetve az egyházi méltóság meghurcoltatásához köthető holdperek áldozatai voltak. Mígnem 1956. október 27-én megnyílt a váci börtön kapuja...

„Szabadság, szerelem...”

Budapestre érkezése után Tumbásznak a legsürgetőbb gondja az volt, hogy hivatalos okmányokat szerezzen magának. Október 30-án jelentkezett a VIII. kerületi rendőrségen, ahonnan továbbirányították a helyi tanácshoz. Itt azt javasolták neki, hogy csatlakozzon a szervezés alatt álló Nemzetőrséghez, és akkor egyből kiállítanak neki egy nemzetőr-igazolványt.²⁰ November 1-jétől osztották be nemzetőrként járőrszolgálatra, illetve élelmiszer-beszerzésre, ettől az időponttól kezdve rendelkezett fegyverrel is. Vallomása szerint komolyabb fegyverhasználatra nem került sor, csak őrséget látott el, és november 4-e után sem került tűzpárbajba – ezt egyébként a nyomozók sem kérdőjelezték meg.²¹ A második szovjet katonai intervenció után még két napig a Vajdahunyad utcai

17 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 265. Ítélet, 1954. március 24.

18 A Tumbász Ákos és társai ellen indított perben a következő személyeket ítélték el: Szabó István, Kotmanovczky István, ifj. Bánáti György, ifj. Stánfeld Aladár és Varga György.

19 ÁBTL 3.1.9. V-111796. 277. Legfelsőbb Bíróság ítélete, 1954. augusztus 10. Varga György neve a Péch Géza és társai ellen indított forradalom utáni megtorló per tanúvallomásaiban is sokszor előkerül, ugyanis a Péterfy Sándor utcai kórház gondnokaként dolgozott 1956 nyarán történt rehabilitációja után. Ő maga bíróság elé újra már nem került, mert a szovjet intervenció után elhagyta az országot.

20 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 175. Jegyzőkönyv Tumbász Ákos kihallgatásáról, 1958. április 29.

21 A közelmúltban megkeresett egy úr, aki abban a házban élt 1956-ban, ahol Tumbász Ákos. Állítása szerint a szovjet támadás idején Ákos maga mesélte el, hogyan vett részt a fegyveres védelemben.

központban volt néhány nemzetőr társával együtt, majd tetőkön át menekülve jutott el a Jázmin utcai iskola épületéhez, ahol László Béla, egykori rabtársa irányítása alatt álló, néhány fős ellenálló csoporthoz csatlakozott. November 9-én tették le a fegyvert.²²

A szabad elvonulás után Tumbász Ákos igyekezett normális kerékvágásba terelni életét. A forradalom napjaiban feltámadt remény elvesztése keserű ürességet hagyott ugyan maga után – amely érzést igyekezett is papírra vetni –, de a személyes szabadsága megmaradt. Tumbász három év raboskodás után végre szabadlábbon volt, és igyekezett mindent megtenni azért, hogy ez így is maradjon. Felkeresett egy ügyvédet, aki ígéretet tett arra, hogy elrendezi függőben lévő ügyeit, és nem kell visszamennie a börtönbe, de lépéseket mégsem tett ennek érdekében. Tumbász végül maga jelentkezett a Fővárosi Bíróságnál, ahol kapott egy ideiglenes szabadlábra helyezési igazolást, és 1957 januárjában törvényességi óvást adott be korábbi ítélete ellen a Legfelsőbb Bírósághoz.²³

A normális élet biztosításához állásra és jövedelemre is szüksége volt, így a bíróságtól kapott papír birtokában munka után nézett. 1956. december 14-én sikerült elhelyezkednie a Belkereskedelmi Minisztérium Gépkocsijavító Vállalatánál segédmunkásként.²⁴ Félbehagyott gimnáziumi tanulmányait is folytatni kívánta, szeretett volna leérettségizni, ezért keresett valakit, aki magánúton felkészíti a záróvizsgára. A börtönből ismert Lakos Endre²⁵ lelkészhez fordult tanácsért, aki beajánlotta Forró Mariannának, egy fiatal vegyész mérnök lánynak.

22 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 176.

23 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 152. Jegyzőkönyv Tumbász Ákos kihallgatásáról, 1958. február 25.

24 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 116. Feljegyzés, 1957. szeptember 6.

25 Lakos Endre (1919–1969) a szegedi piarista gimnázium tanulója volt, majd Esztergomban teológiát hallgatott. 1942-ben szentelték pappá. Szegedre került, középiskolai hitoktatóként. 1952-ben a Bulányi György és társai elleni perben – az úgynevezett piarista perben – 10 év szabadságvesztésre ítélték. Két éven keresztül kényszermunkát végzett a várpalotai szénbányában, innen ismerte Tumbász Ákost. A forradalom alatt szabadult a börtönből, 1956 novemberében Ausztriába menekült, ahonnan nem tért vissza. Hátralévő éveit is fiatalok között töltötte. Az állambiztonság megfigyelés alatt tartotta, rá akarták venni, hogy térjen haza és vállalja, hogy közvetítő lesz a Belügyminisztérium és az Ausztriában élő emigráció között. Lakos Endre nem volt hajlandó az együttműködésre.

Forró Marianna néhány évvel idősebb volt Tumbásznál, 1928-ban született. Édesapja a csepeli Weiss Manfréd Acél- és Fémműveknél dolgozott cégvezetőként 1944-ig, amikor zsidó származása miatt elbocsátották a vállalattól. A háború után rövid időre visszakapta állását, azonban hamarosan újra távozni kényszerült, és a továbbiakban egy téglagyárban látott el revizori feladatot. Marianna 1950-ben szerezte meg vegyészmérnöki diplomáját, és a MÁVAG laboratóriumában kapott munkát.²⁶ Katolikus, mélyen hívő és vallását rendszeresen gyakorló ember volt, akit az ötvenes évek elején szintén elért a Rákosi-terror. Polgári származása és megingathatatlan Isten-hite miatt a rendszer számára eredendően ellenségnek minősült. A Bulányi György²⁷ által szervezett bázisközösségek elleni nyomozás során Forró Marianna is az ÁVH kezére került, miután lelki atyját és gyóntatóját, Juhász Miklós piarista szerzetest letartóztatták. A huszonéves fiatal lány csak úgy tudott megmenekülni az ÁVH börtöneinek poklától, hogy aláírt. Aláírt egy szervezési nyilatkozatot, amelyben arra vállalkozott, hogy „Asztalos Ilona” fedőnéven jelentéseket fog adni a – politikai rendőrség nyelvezetén – „klerikális reakcióban” szerepet vállaló ismerőseiről, vagyis a különböző egyházi és vallási közösségekbe járó barátairól. A Forró Mariannától kizsartolt aláírás azonban értéktelenné vált a szerv számára. A lány szabaddalra kerülése után azonnal elmondta mindenkinek, hogy szervezték, és ezentúl jelentéseket kell írnia környezetéről. Később a forradalom során szabadult egyházi ismerősei előtt is már az első találkozásuk alkalmával dekonspirálta magát. Azt, hogy valaha írt-e egyáltalán bármit is az államvédelem számára, nem tudjuk, ugyanis szervezési anyaga megsemmisült a forradalom alatt, de ha írt is, az tökéletesen használhatatlan volt a hatalom számára. A forradalom kitörése előtt már megfogalmaztak egy javaslatot, hogy mint áruló ügynö-

26 ÁBT L V-146247/1. 12. Jegyzőkönyv Forró Marianna kihallgatásáról, 1958. február 25.

27 Bulányi György (1919–2010) piarista szerzetes volt, aki 1945-től a debreceni piarista gimnázium tanáraként kezdett hozzá a Bokor nevezetű katolikus bázisközösségek megszervezéséhez. Tevékenységéért 1952-ben életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. A forradalom napjaiban átmenetileg szabadlábra került, de nem menekült el az országból, így újra börtönbe hurcolták. 1960-ban amnesztiával szabadult, azonban a rendszer továbbra is üldözte, megbélyegezte. 1982-ben állami nyomásra még a magyarországi püspöki kar is elítélte tanait, eltiltotta a nyilvános misézéstől.

köt és mint egy illegálisan működő egyházi csoport tagját felelősségre vonják.²⁸ Az események azonban új forgatókönyvet adtak a politikai rendőrség kezébe. Forró Marianna hamarosan kémkedés vádjával találta magát újra vizsgálati fogságban, amelyből semmit sem értett, hiszen semmiféle kémcsoportnak tagja nem volt, senki nem kérte fel adatgyűjtésre, nem is állt kapcsolatban külföldi szervezettel, amelynek információkat szolgáltatott volna ki, mindössze anynyi történt vele, hogy megismerte élete egyetlen szerelmét.

1956 novemberében Forró Marianna oktatni kezdett egy börtönviselt fiút kémiára, fizikára és algebrára, és a közös tanulásokból nagyon hamar gyengéd szerelem bontakozott ki: 1957. február 27-én Tumbász Ákos eljegyezte Mariannát.²⁹ A jövő közös tervezetése helyett azonban a bujkálás várt rájuk. Dacára a beadott törvényességi óvásnak, 1957. március 1-jén Tumbász Ákost kereste a rendőrség édesanyja lakásán, hogy hátralevő büntetése kitöltésére visszaszállítsák a börtönbe. A fiú illegálisba vonult.³⁰

„Ökölbeszorított kézzel hallgatunk és várunk...”³¹

A következő egy év a menekülésé, az állandó rettegésé lett. Tumbász Ákos azt gondolta, hogy korábbi ítéletének akarnak érvényt szerezni, pusztán ezért üldözi őt a rendőrség, pedig a háttérben sötét erők mozgatták az események szálait.

Az állambiztonsági anyagokból kiderül, hogy Tumbászt könnyűszerrel letartóztathatták volna, hiszen ügynökjelentések útján többnyire nyomon tudták követni, éppen hol tartózkodik, mit csinál. A cél azonban az volt, hogy újabb bűncselekményt bizonyíthassanak rá, mintegy igazolásául annak, hogy a „sajnálatos októberi eseményekből” lassan „ellenforradalom” váló szabadságharc résztvevői között nagy számban voltak illegálisan szabadult fegyencek, „deklasszált” elemek. Igyekeztek köztörvényes bűncselekményeket a forradalmárok nyakába

28 ÁBTL 3.1.1. B-77876. 2. Jelentés, 1957. november 11.

29 ÁBTL 3.1.9. V-146247/1. 22. Jegyzőkönyv Forró Marianna kihallgatásáról, 1958. március 4.

30 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 154. Jegyzőkönyv Tumbász Ákos első kihallgatásáról, 1958. február 25.

31 Tumbász Ákos: *Nyílt levél egy Nyugatra menekült magyarhoz*

varrni, és nem politikai okokból elítélni őket. Tumbász Ákos forradalom alatti cselekményéből nehéz lett volna komoly törvényi tényállást faragni, hiszen még tűzharcba sem keveredett. Legfeljebb tiltott fegyverviselést lehetett volna a terhére felróni, a legitimációt kereső hatalom számára azonban ez kevés volt. A fennmaradt dokumentumokból kirajzolódó történet a sztálini koncepciók perek egy egészen kifinomult változatát tárja elénk: a fikció és a valóság hátborzongatóan bizarr ötvözetét, amelyben nem egyszerűen megtörtént eseményeket értékeltek hamisan – mint a megtorlás pereinek többségében –, hanem következetesen hozzáigazították a valóságot az általuk kívánt eredményhez. Mindezt nem utólag tették, hanem a történések folyamatában, ügynökök segítségével.

Tumbász Ákos naivan hitt abban, hogy nem kell visszamennie a börtönbe, így eszébe sem jutott, hogy külföldre meneküljön. Még akkor sem kért segítséget a szökéshez, amikor Nyugatról illegálisan hazaérkezett régi rabtársa, Bartakovics József azzal a megbízatással, hogy egykori politikai elítélteket cikkek írására buzdítson. Bartakovics még Tumbásznál is fiatalabb volt, de már 1954. február 1-jén életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték kémkedésért, miután sikeres Nyugatra szökése után visszatért Ausztriából, állítólag a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK)³² ügynökeként.³³ Akárcsak Tumbász, Bartakovics is a forradalom napjaiban szabadult, majd újra Nyugatra szökött. 1957 februárjában azonban visszatért és felkereste Budapesten a fiatal író, hogy cikkeket kérjen tőle a *Nemzetőr*³⁴ számára. Bartakovics kivitte Ausztriába Tumbász néhány írását, amelyek Tinódi álnéven meg is jelentek az emigráns lapban. Sőt a BM információi szerint Bartakovics volt az, aki kicsempészte Tollas Tiborhoz az általa összegyűjtött és a *Füveskert* című antológiában később megjelent börtönverseket is.³⁵

32 Az MHBK-t 1949. január 1-jén alapították Nyugatra távozott egykori magyar királyi honvédtisztek Zákó András vezetésével, aki a Magyar Királyi Honvédség hírszerzésének és kémelhárításának utolsó vezetője volt. Céljukul Magyarország szovjet megszállás alóli felszabadítását tűzték ki, bármiféle politikai rendszer örökségének felvállalása nélkül.

33 ÁBTL 3.1.9. V-116925. 105. A Budapesti Hadbíróság ítélete, 1954. február 1.

34 A *Nemzetőr* című emigráns irodalmi lapot Kecskési Tollas Tibor régi váci rabtársaival együtt alapította Ausztriában 1956 decemberében. Az újság 1957-től Münchenben jelent meg.

35 ÁBTL 3.1.5. O-15551/2. 201. Jelentés, 1969. április 14.

Bartakovics Czermann Lajoson keresztül vette fel a kapcsolatot Tumbász Ákossal, aki szintén rabtársuk volt Várpalotán és Vácott. Czermann a Grósz per egyik holdperében, a Papp Ervin és társai ellen indított eljárásban ítélték 15 év börtönbüntetésre 1951-ben, nem sokkal azután, hogy kizárták a jogi karról. A forradalom alatt hagyta el a börtönt. A fegyveres harcokban nem vett ugyan részt, azonban november 3-án rabtársaival megalakították a Keresztény Világnézetű Volt Politikai Foglyok Szövetségét. A párt bejegyzésére, vagy bármilyen más cselekményre már nem jutott idő. A szovjet intervenció derékba törte terveiket. Czermann 1956 novemberében kapott egy hivatalos igazolást arról, hogy további intézkedésig szabadlábban maradhat, így megpróbált vissza-illeszkedni a civil életbe.³⁶ Munkát vállalt és megnősült, a családi életet azonban csak néhány röpké hónapig élvezhette. 1957. július 5-én őrizetbe vették hátralévő büntetésének kitöltésére. Letartóztatása előtt azonban még akaratán kívül elindított egy lavinát, amely többedmagával végül a bitófára juttatta.

A forradalom alatt az államvédelmi állomány nagy része ugyan szétszéledt, miután Nagy Imre október 28-án hivatalosan bejelentette az ÁVH felszámolását, de a politikai rendőrség újjászervezése gőzerővel kezdődött meg november 4-e után.³⁷ Bármennyire is demoralizálódott a szervezet, arról gondoskodtak, hogy a szovjet intervenciót követő időszak menekültáradatába csempészve Nyugatra juttassák saját ügynökeiket. Ezeknek az embereknek elsődleges feladata a kint élő magyar emigrációba való beépülés volt, de az első időszakban nemcsak információszerezésre és bomlasztásra használták őket, hanem fontos szerepet kaptak a megtorlások lebonyolításában is. F. Nagy Csaba 1956. november 23-án hagyta el az országot.³⁸ Egykori rabtársai úgy tudták, embercsempészéssel foglalkozik, és ennek megfelelően gyakran lépi át a magyar–osztrák határt, így üzeneteket is bíztak rá. Nem mozoghatott volna oly könnyen a nyugati gyepűn, ha a hivatalos szervek nem biztosítják számára a szabad közlekedést.

36 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 94. Jegyzőkönyv Czermann Lajos kihallgatásáról, 1958. március 21.

37 A politikai rendőrséget, vagyis az egykori ÁVH-t a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya néven szervezték újjá a forradalom után. Erről lásd: Cseh–Okváth 2013.

38 ÁBTL 3.1.2. M-23445. 18. „Szilvási” jelentése, 1957. május 29.

F. Nagy Csaba közvetlenül a háború után a politikai rendőrség kötelékébe került, először a szegedi majd a debreceni és a gyulai államvédelmi szervezetnél talált magának megélhetést. 1947-ben elbocsájtották, mert többször ittasan randalírozott, hivatali hatalmával visszaélt, csempészárúkkal kereskedett.³⁹ Öccse, F. Nagy Zsolt a debreceni katonapolitikai osztály beosztottja volt, különböző szabálytalanságokért őt is eltávolították,⁴⁰ később zsarolásért, jogosulatlan fegyvertartásért elítélték.⁴¹ 1953 januárjában várpalotai fogságából testvére, F. Nagy Csaba megszöktette. Így került végül az egykori államvédelmi alhadnagy maga is az ÁVH börtöneibe: fogolyszöktetésért hét és fél év szabadságvesztésre ítélték.⁴² A börtönben „kiváló munkát végzett”,⁴³ bár őrei szerint kissé túl is teljesítette feladatát, ugyanis miután 1955. április 10-én hivatalosan is beszervezték a fogdaügynöki hálózatba, hajlamos volt arra, hogy a cellatársait rábírija a „vallomástételre még akkor is, ha az a vallomás nem fedti a valóságot.”⁴⁴ Érdemei elismeréséül 1956 nyarán kegyelemben részesítették, de a kapcsolat az ügynök és a belügy között nem szakadt meg.

A forradalom után F. Nagy Csabát „Szilvási” fedőnévvel dobták át Ausztriába, ahol a nyugati magyar emigráció megfigyelése volt a feladata. 1957 áprilisában megkereste őt Bécsben Lengyel Alfonz,⁴⁵ és felkérte arra, hogy Magyarországra érkezése alkalmával szervezze be régi barátait, elsősorban Czermann Lajost, olyan információk gyűjtésére, amelyekre az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) magyar ügyet tárgyaló bizottságának szüksége lehet.⁴⁶ F. Nagy

39 ÁBTL 3.1.9. V-53273. 42. Jelentés, 1947. május 23.

40 Uo.

41 ÁBTL 2.2.1. I/9. 1./1087.

42 ÁBTL 3.1.9. V-11975. 8. F. Nagy Csaba jellemzése, 1956. július 6.

43 Uo.

44 ÁBTL 3.1.9. V-53273. Jelentés, 1956. január 10.

45 Lengyel Alfonz 1921-ben született. Ludovikát végzett katonatisztként szolgált a világháborúban, majd elvégezte a jogi egyetemet is, de nem engedték doktorálni. 1948-tól a Válás- és Közoktatási Minisztérium alkalmazottjaként falumúzeumokat szervezett, 1950-ben letartóztatták és nyolc évi börtönre ítélték. 1956 szeptemberében szabadult, ekkor Kardos László segítségével a Néprajzi Múzeumban helyezkedett el. A forradalom után Nyugatra menekült. Az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, régészként és néprajzusként világhírnévre tett szert.

46 ÁBTL 3.1.2. M-23445. 20. „Szilvási” jelentése, 1957. május 29.

megbízata kiváló alkalmat nyújtott a Belügyminisztériumnak arra, hogy egy nemzetközi összeesküvést leplezzen le, így a politikai rendőrség hamar az események élére állt.

Czermann felismerte Lengyel Alfonz kézírását a „Szilvási” által átadott levélen, így nem kételkedett az ügynök megbízhatóságában, azonban alig egy hónappal később visszavitték a börtönbe, hátralévő büntetése kitöltésére. Feltehetően az állambiztonság osztályai közötti rossz kommunikáció volt ennek az oka, hiszen a letartóztatással megnehezítették a tervezett akció megvalósulását. Az ügynöknek új célszemélyt kellett keresnie. F. Nagy végül Lukács Lászlót, szintén Lengyel Alfonz egy korábbi várpalotai rabtársát kérte fel az adatgyűjtés megszervezésére. Lukács László a Csepel Vas- és Fémművek munkástanácsának egyik meghatározó vezetője volt a forradalom után, így a hatalomnak minden oka megvolt arra, hogy ellenségként tekintsen rá. F. Naggyal még Czermann lakásán ismerkedett össze, ahol egyáltalán nem zárkózott el annak lehetősége elől, hogy adatokat küldjön az ENSZ számára. Lukács László tudott arról, hogy Tumbász szökésben van, és már a Nyugatra való menekülés mellett döntene, ha újra lehetősége lenne rá. F. Nagy embercsempész hírében állt, így Lukács joggal gondolhatta, hogy segítségére lehet a fiatal fiúnak, összehozta hát őket 1957 júliusában.⁴⁷ F. Nagy határozottan elhárította Tumbász kérését, nem ez volt ugyanis a feladata. A BM egyre sürgetőbben követelte tőle, hogy megszervezze a kémhálózatot, így az ügynök inkább adatgyűjtésre szólította fel a fiút. Tumbász nem vállalkozott erre, viszont néhány írását átadta F. Nagy Csabának, hogy juttassa el azokat Tollas Tiborhoz.⁴⁸

Tumbász 1957 tavaszától elsősorban menyasszonyánál húzta meg magát, de alkalmasszerűen más barátok is menedéket nyújtottak számára. A BM Tumbász tevékenységének felderítésére Forró Mariannát vonta megfigyelés alá, mintegy két legyet ütve egy csapással, ugyanis a lány folyamatos kapcsolatot tartott a Bulányi perben elítélt és a forradalom alatt szabadult papokkal – elsősorban Juhász Miklóssal – akik szintén bujkáltak a hatalom elől.⁴⁹ Arra számítottak,

47 ÁBTL V-146247. 165. Tumbász Ákos kihallgatása, 1958. március 8.

48 ÁBTL 3.1.2. M-23445. 174. Jelentés, 1957. július 16.

49 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 181. Összefoglaló jelentés, 1957. szeptember 21.

hogy a kémhálózat kiépítésével és lebuktatásával párhuzamosan a piarista papok hollétét is tisztázni tudják. Forró Marianna szoros rendőri figyelését természetesen kiegészítették ügynöki ráépüléssel is, sikerült találniuk egy olyan személyt, aki a fiatal pár feltétlen bizalmát élvezte. Márkus László együtt raboskodott Tumbással, és attól való félelmében, hogy újra visszakerül a börtönbe, vállalta, hogy beszámol barátai tevékenységéről.⁵⁰

Az ifjú szerelmesek szerették volna kapcsolatukat Isten és ember előtt is megpecsételni, de hivatalosan Tumbász körözése miatt nem kelhettek egybe. Végül 1957. május elején Forró Marianna gyóntatója, Terebesi Tibor eskette őket össze titokban, azon a lakáson, ahol éppen bujkáltak.⁵¹ Tanúnak a háziaszszonyt és Márkus Lászlót kérték fel. Polgári esküvőről egyelőre szó sem lehetett, Tumbász még személyi igazolvánnyal sem rendelkezett. Megélhetésüket Marianna igyekezett biztosítani, Tumbáshoz egyszer jutott el 1500 forint a *Nemzetőr* szerkesztőségéből a kiküldött cikkek fejében, feltehetően F. Nagy Csaba közreműködésével. Helyzetét egyre reménytelenebbnek ítélte meg, az egyetlen kiút a menekülés volt. 1957 szeptemberének elején „Szilvási” azzal az ajánlattal jelent meg, hogy megbízói utasításának megfelelően hajlandó Tumbászt Nyugatra szöktetni. Csak a fiút viheti, menyasszonyáról szó sem lehet. Ebben a formában a fiú nem volt hajlandó élni a lehetőséggel.⁵² Nem tudhatjuk, mi motiválta az állambiztonságot, hogy megnyitották Tumbász előtt a szökés lehetőségét. Talán mindössze arról volt szó, hogy biztosak voltak abban, a fiú nem fogja itthon hagyni szerelmét, így különösebb kockázatot nem vállaltak az ajánlattal, viszont növelték az ügynökbe vetett bizalmat. Az ügynöki hálózat eredményes munkáját valóban nem bízták a véletlenre: 1957 őszén az összekötő mellé három új ügynököt is bevezettek.

A már említett Márkus Lászlónak az volt a feladata, hogy a fiatal pár családjának közelébe férkőzve szerezzen minél részletesebb információkat. Ennek kimerítően eleget is tett, hiszen mind Forró Marianna, mind Tumbász Ákos édesanyjának bizalmát elnyerve éveken keresztül jelentett róluk. A másik két

50 ÁBTL 3.1.2. M-27702. 18. Jelentés, 1957. november 16.

51 ÁBTL V-146247/1. 25. Jegyzőkönyv Forró Marianna kihallgatásáról, 1958. március 14.

52 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 38. Jegyzőkönyv Lukács László kihallgatásáról, 1958. május 19.

ügynök – László Béla és Horváth Dezső – fontosabb feladatot kapott az ügy realizálása közben.

Horváth Dezső szintén a Papp Ervin és társai ellen indított eljárás egyik vádlottja volt, akárcsak Czermann Lajos. F. Nagy első megjelenésekor Czermann őt is elhívta a lakására, ahol Horváth határozottan elutasította Lengyel Alfonz felkérését, de nem tudott távol maradni a történésektől, a szerv őt is felhasználta a kémcsoport kiépítésénél. 1957 júniusában preventív őrizetbe vették, és a Kozma utcai fogházban folyamatos kihallgatása során részletes vallomást tett Czermann, Lukács és Tumbász forradalom alatti és utáni cselekményéről.⁵³ A cél az volt, hogy ráijesszenek: vagy együttműködik velük, vagy újra a börtönben találja magát. Horváth az előző megoldást választotta, és „Kovács Péter” fedőnéven az állambiztonság ügynöke lett.⁵⁴ Közvetlen feladata az volt, hogy bevezesse a csoportba a már korábban beszervezett László Bélát, aki Corvin-közi felkelőként sok egykori harcostársára tett terhelő vallomást, és fel akarták használni Tumbászék ellen is. A belügynek az volt az elsődleges célja a sok ügynököt mozgató akcióval, hogy létrehozzanak egy olyan szervezkedést, amely elég erős és hangsúlyos ahhoz, hogy „képes lesz magához húzni az ország területén működő több illegális kisebb szervezkedést, amelyről nincs tudomásunk.”⁵⁵

Horváth Dezső 1957. november 8-án szabadult a letartóztatásból, feladatának teljesítését azzal kezdte, hogy felkereste Czermann Lajos feleségét, akinek elmondta, hogy meggondolta magát, szeretne mégis részt vállalni a Lengyel Alfonz megbízatásában. Kérte, segítsen neki a kapcsolat megteremtésében. Lukács László lelkesedése 1957 késő őszére erősen megcsappant, nem remélte, hogy bármi értelme lehet az adatgyűjtésnek, Tumbász Ákos pedig egyáltalán nem is

53 ÁBTL 3.2.1. Bt-782. 35. Összefoglaló jelentés, 1958. június 25.

54 Eredetileg a BM II/5. (belső reakció elhárítás) Osztály szervezte be, kifejezetten egykori rabtársai tevékenységének megfigyelésére, és az állambiztonság által a Czermann Lajos és Lukács László köré szervezett „kémcsoport” kompromittálására és lebuktatására. Munkájával a szerv elégedett volt, ezért 1958 nyarán a II/3. Osztály, vagyis a hírszerzés vette át azzal a céllal, hogy a határon átdobva beépítse a nyugati emigráció tagjai közé. Több éves készülés, kiképzés és a megfelelő legenda kidolgozása után a terv megbukott. Horváth Dezső kénytelen volt Magyarországon maradni.

55 ÁBTL 3.2.1. Bt-782. 56. Összefoglaló jelentés, 1958. január 13.

foglalkozott ilyesmivel. Horváthnak tehát a provokációban is segítenie kellett F. Nagy Csabát. Mivel Tumbász számára a legfontosabb kérdés egy hamis személyi igazolvány beszerzése volt, amellyel szabadabban mozoghatott volna a városban, a szerv eljuttatott számára egyet. Horváth Dezső azzal a féligazsággal építette be László Bélát Tumbászék köreibbe, hogy Lászlónak van egy megbízható kapcsolata a rendőrségnél, akin keresztül hamis igazolványhoz tud jutni. Tumbász a saját fényképén kívül szökésben lévő barátainak, többek között Juhász Miklós piarista lelkésznek a fotóját is eljuttatta László Bélához, abban bízva, hogy számukra is tud igazolványt szerezni.⁵⁶ A belügy természetesen nem járult hozzá ehhez, csak a fiatal író kapta meg a személyit. A fedett akcióval a politikai rendőrség azt szerette volna elérni, hogy a szabadabb mozgási lehetőségnek köszönhetően Tumbász végre aktívabban vegyen részt annak a kémcsoportnak a munkájában, amelynek léteéről fogalma sem volt. Számításuk nem jött be, a provokációt folytatni kellett.

Bár Lukács Lászlón keresztül a BM ügynökei folyamatosan próbálták kompromittálni a haloványan körvonalazódó csoport tagjait, Tumbász nem tartotta a kapcsolatot velük. A nyomozók számára meglehetősen bosszantó volt, hogy a hamis személyi igazolvány biztosítása után sem tudják rávenni a fiút egy olyan cselekedetre, amellyel bizonyíthatná rendszerellenességét és veszélyességét. Lukács egyre sürgetőbb felszólításokat kapott F. Nagy Csabától, és Horváth Dezső is azt hangoztatta, hogy nem azért kockáztattak a hamis személyi megszerzésével, hogy Tumbász kivonja magát a munkából. Lukács a nyomásnak engedve többször felkereste a fiút, elmondta, hogy László Béla és Horváth Dezső gazembernek tartja, amiért nem viszonozza a segítséget, azonban minden rábeszélés hiábavalónak bizonyult.⁵⁷ További ígéreteket kapott, felajánlották, hogy segítik szökését, ha szerepet vállal a kémkedésben, de Tumbász hajthatatlan maradt. Pusztán abba egyezett bele, hogy sikeres disszidálása esetén küldeményt szállít egy megadott címre. A szöktetésre azonban nem került sor. Végül egy decemberi este Lukács elhívta a fiút Csepelre.⁵⁸ Nem közölte vele, pontosan mik a ter-

56 ÁBTL 3.1.2. M-27702. 32. Jelentés, 1958. január 4.

57 ÁBTL 3.1.9. V-146247/1. 27. Jegyzőkönyv Forró Marianna kihallgatásáról, 1958. március 14.

58 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 171. Jegyzőkönyv Tumbász Ákos kihallgatásáról, 1958. március 27.

vei, csak egy kis segítséget kért tőle. Tumbász a fémmű bejárata előtt várakozott Lukácsra, amíg az elintézett valamit odabent. Végül egy csomagot adott át a fiúnak azzal a kéréssel, hogy egy ideig őrizze azt meg. Tumbász Ákos nem tudta pontosan, mi van a csomagban. Néhány nap után Lukács jelentkezett nála, és elvitte a rejtélyes holmit F. Nagy Csabához, és úgy tüntette fel, mint hírszerzési szempontból fontos információkat tartalmazó dokumentumot. A tárgyalás során végzetes bizonyítékként szolgáló híryanag nem volt más, mint a csepeli üzem belső használatú telefonkönyve. Bár a szocialista Magyarország ipari titkairól sokat nem árultak el az abban szereplő adatok, a kirendelt szakértő, vagyis Lóránt Endre, a Kohó- és Gépipari Minisztérium párttitkára szerint mégis alkalmas volt arra, hogy kikövetkeztessék belőle a gyár szervezeti felépítését.⁵⁹ A „független” szakértő sommás következtetése, miszerint „ezek az adatok illetéktelen kezekbe kerülve feltétlenül felhasználhatók”, három emberélet kioltását eredményezte. A hírszerzés emberei engedélyezték F. Nagy Csabának, hogy a telefonkönyvet valóban Nyugatra vigye, feltehetően kevésbé találták a népi demokráciára nézve veszélyesnek az abban található információkat. A vizsgálati anyaghoz bizonyítékként a telefonkönyv egy másik példányát csatolták.

„Mint durva ököl vágott belénk a meztelen való”⁶⁰

Tumbász Ákos a csepeli kaland után már nem találkozott Lukáccsal. A hamis személyi igazolvány birtokában 1958 elején menyasszonyával bejelentkeztek a helyi tanácsnál a polgári házasságkötés reményében, de kiderült, az anyakönyvvezetőnek kötelessége értesíteni a rendőrséget minden tervezett esküvőről. A kérelmüket így nem adták be, joggal féltek a lebukástól.⁶¹

Helyzetük annyira tarthatatlan volt, hogy elhatározták, nem várnak tovább. Rájöttek, hogy nem számíthatnak sem F. Nagy Csaba, sem Horváth Dezső

59 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 77. Lóránt Endre, a Kohó és Gépipari Minisztérium párttitkárának szakértői véleménye, 1958. május 28.

60 Tumbász Ákos: *Utolsó üzenet*

61 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 359. Jelentés, 1958. január 29.

vagy László Béla segítségére, egyedül kell megszervezniük szökésüket. 1958. január 13-án, mintegy kirándulásnak feltüntetve, elindultak Veszprém irányába. Veszélyesnek tartották közvetlenül megcélozni a határt, úgy gondolták, ha minden rendben, innen mennek tovább Nyugat felé. A politikai rendőrség külső figyelemmel foglalkozó emberei azonban követték őket.⁶² A Zirc környékén lévő gézaházai turistaházban foglaltak szállást, de a vonatról leszállva egyből észrevették a kihalt környéken gyalogolva, hogy civil ruhás rendőrök vannak a nyomukban. Letettek hát a tervükről, és másnap visszautaztak a fővárosba, ahol filmben illő cselekhöz folyamodva rázták le üldözőiket. Vagy legalábbis azt hitték, lerázták őket. Valójában már esélyük sem volt a menekülésre. Márkus Lászlón keresztül Tumbász minden lépését figyelemmel kísérték, tudtak a tervezett házasságkötésről, a szökési előkészületekről, tudták, hogy a Bakonyban tett kirándulás után miképpen próbálkoztak a rendőrség előtt láthatatlanná válni. És arról is értesültek, hogy újra az ország elhagyására készülnek. Az állambiztonság gyors reagálásra kényszerült, döntési helyzetbe kerültek: vagy megelégszenek az eddig összegyűjtött bizonyítékokkal, és letartóztatják Tumbászt, vagy kockáztatják annak lehetőségét, hogy végleg kiengedik a karmaik közül. Nem vállalták a kockázatot, Tumbász Ákos ellen 1958. február 10-én kiadták a körözési parancsot.⁶³ A következő napon operatív tervet készítettek Tumbász letartóztatására, amelynek keretében elrendelték a fiú édesanyjának külső figyélését, és egy hétre Magyarországra irányították a szovjet állambiztonsági szervek egyik ügynökét – aki történetesen Forró Marianna rokona volt –, azzal a céllal, hogy megfigyelje a fiatal vegyészmérnököt, és azonnal jelentést tegyen, ha a szökési előkészületekre utaló jeleket észlel.⁶⁴ Az őrizetbe vétel utáni kihallgatások elsődleges irányát és várható eredményét is meghatározták. Biztak abban, hogy Tumbász vallomása nyomán le tudják majd tartóztatni Bulányi Györgyöt és Juhász Miklóst, valamint Melegh Ödönét, aki az állambiztonság feltételezése szerint a *Nemzetőr* című irodalmi lap hazai terjesztője volt.⁶⁵

62 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 355–356. Jelentés külső figyélésről, 1958. január 13–14.

63 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 366. Határozat körözés elrendeléséről, 1958. február 10.

64 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 367. Operatív terv, 1958. február 11.

65 Melegh Ödöné, az Astoria Szálló személyzeti osztályának vezetője valóban kapcsolatban

Január végén a fiatal pár néhány napra a Börzsönybe utazott, azzal a szándékkal, hogy ott nyomokat hagyva maguk után elhitessék az állambiztonság nyomozóival, itt bujkáltak a szökést megelőzően, és ezzel mentesítsék barátait a várható felelősségre vonás alól.⁶⁶ Ezt követően a déli határ volt a cél, el akartak jutni Tumbász nővéréhez, aki Jugoszláviában élt. Február 21-én érkeztek Szegedre, majd éjszaka Mórahalom közelében sikeresen átjutottak a határsávon. Jelentkeztek a helyi milíciánál, ahol kihallgatták őket, majd két nappal később, február 24-én, átadták a szökevényeket a magyar hatóságoknak.⁶⁷ A soruk megpecsételődött.

Kiskunhalason kezdték meg a kihallgatásukat, ahol a rendőrtisztek meglepően emberségesen beszéltek velük. Még arra is ígéretet kaptak az őr vezetőjétől, hogy az megpróbál segíteni nekik a polgári házasságkötés elintézésében.⁶⁸ Letartóztatásuk után ugyanis az lett a legfontosabb számukra, hogy kapcsolatauk a törvény előtt is elismert legyen, bármi is történik velük a továbbiakban. Mivel körözést csak a fiúra adtak ki, Mariannát szabadon engedték. Ügyvédet keresett Budapesten, és vele együtt érkezett vissza Kiskunhalasra. A rendőrtiszt mindenben segített nekik, ami hatalmában állt, még egy igazolást is kiállított Forró Marianna munkahelye számára, amely szerint hosszú napokon keresztül a rendőrkapitányság fogdájában volt, ugyanis időközben fegyelmivel elbocsátották a lányt igazolatlan távolmaradása miatt. Szerették volna, ha tiltott határátlépésük ügyében a megyei ügyészségre továbbítják az iratokat, ehhez azonban az egyértelmű jóakarát kevés volt. Utasítás érkezett a fővárosból, hogy mindkettejüket a Katonai Ügyészségre kell szállítani.⁶⁹ A meglepetés azonban csak ezután következett. A tiltott határátlépés büntette mintegy mellékes szál lett a továbbiakban, kémkedés vádjával vonták őket nyomozás alá. Forró Mariannának is fölöslegessé vált a munkahelyi igazolás, újra előzetes letartóztatásban találta magát.

állt Tollas Tiborral, a költő szabadulása után ő szerzett számára kisegítő munkát a hotelben. ÁBTL 3.2.4. K-593. 58. Összefoglaló jelentés, 1961. február 15.

66 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 373. Jelentés, 1958. március 5.

67 ÁBTL V-146247/1. 11. Határozat előzetes letartóztatás elrendeléséről, 1958. február 28.

68 ÁBTL 3.1.5. O-12132. 373. Jelentés, 1958. március 5.

69 Uo. 374.

A kihallgatásuk megkezdésével párhuzamosan a „kémcsoport” többi tagját is letartóztatták. Az utolsó pillanatban az állambiztonság még megpróbálkozott több szereplő további kompromittálásával, hogy konkrét bizonyítékuk is legyen kémadatok kiszolgáltatásáról, azonban az akció nem járt sikerrel. A perdöntő bizonyíték, amely gyakorlatilag az egyetlen adunak számított a politikai rendőrség kezében, a csepeli telefonkönyv maradt.

Tumbász Ákos rendíthetetlen jelleme a kihallgatások során is megmutatkozott. Nem volt hajlandó senkire sem terhelő vallomást tenni, kizárólag olyan személyek nevét említette, akikről tudta, hogy már biztonságban vannak külföldön. Nem tudtak semmiféle adatot kiszedni belőle a két egyházi személy hollétére vagy tevékenységére vonatkozóan sem. A hamis személyi igazolvány megszerzését Bartakovics József tettének tulajdonította⁷⁰ – vagyis még a BM ügynökeit is védte, nem tudva azok valós hátteréről –, de az esküvőjük részleteit se volt hajlandó elárulni. A forradalom alatti cselekményeiről is nagyon szűkszavúan beszélt, neveket alig említett. Jól látható, hogy csak fokozatosan volt hajlandó konkrétumokat mondani, akkor, amikor már biztos volt benne, hogy felesleges hazudnia, a szerv ismeri a részleteket.

A koncepció kész volt, a letartóztatások és a kihallgatások rövid idő alatt megtörténtek. 1958. június 23-án már átadták a nyomozati iratokat a Budapesti Katonai Ügyészségnek.⁷¹ Kilenc gyanúsított ellen emeltek vádat.⁷² Az ügyben szereplő ügynökök számára legendát gyártottak, vagyis hivatalosan leválasztották ügyüket a Lukács László és társai elleni nyomozásról, és körözési parancsot adtak ki ellenük.⁷³ Kivonásuk alibije a szökés volt.

70 ÁBTL 3.1.9. V-146247. 163. Jegyzőkönyv Tumbász Ákos kihallgatásáról, 1958. március 4.

71 ÁBTL 3.1.9. V-146247/2. 138–141. Jelentés Lukács László és társai ügyében, 1958. június 13.

72 Lukács László, Czermann Lajos, Tumbász Ákos, Forró Marianna, Bajzik Ferenc, Szentgyörgyi Jenő, Kulcsár László, Hunyadi Géza, Liphay István.

73 ÁBTL 3.1.9. V-146247/2. 97–99. Határozatok F. Nagy Csaba, F. Nagy György, Horváth Dezső ügyében, 1958. április 22.; 100. Határozat László Béla ügyében, 1958. május 10.

„Ők már nem élnek, csupán az emlékük...”⁷⁴

Tumbász Ákos a letartóztatása után tisztában volt azzal, hogy súlyos büntetést fog kapni, hosszú évekre elnyelik őt újra a börtönfalak. Menyasszonya büntetlen előéletű volt, a tiltott határátlépésen, illetve a feljelentési kötelezettség elmulasztásán kívül más terhelőt nem hozhattak fel ellene, így Tumbász legfőbb célja az lett, hogy megmentse szerelmét. Az állambiztonsági tisztok hamar felismerték és kihasználták a fiatalok gyenge pontját: „Tumbász Ákost menyaszonya, Forró Marianna segítségével tudtuk őszinteségre bírni. Forró Marianna Tumbász Ákos iránt érzett szerelmét használtuk fel arra, hogy az ügyben történt összes cselekményt tisztázzuk.”⁷⁵ Engedtek számukra egy rövid találkozást és egy levélváltást is, abban bízva, hogy „jó operatív eredménnyel” fog járni, ha láthatják egymást. A levelek a vizsgálati anyagba lefűzve fennmaradtak. Megindító olvasni a közös jövőbe és a Gondviselésbe vetett hitüket: „Úgy érzem, hogy a bekövetkezett események ellenére is csak egy a fontos: a mi korlátokat (távolság, idő stb.) nem ismerő szerelmünk – szerelmünk töretlensége. Azt írod, hogy leszünk mi még boldogok együtt. Ez így van! Ezt nem csupán remélni, hanem tudni is kell mindkettőnknek. Fontos ez a tudat és a Gondviselésbe vetett hitünk lesz az, amely majd ezután is – mint eddig – átsegít bennünket a nehézségeken. Én is megingathatatlanul bíztam, bízom és fogok bízni Benned.”⁷⁶ A boldog együttlét azonban soha többé nem adatott meg számukra. Legközelebb a tárgyalóteremben találkoztak egymással.

A Budapesti Katonai Bíróság 1958. szeptember 30-án és október 1-jén tárgyalta az ügyüket Csohány László hadbíró százados vezetésével.⁷⁷ Lukács Lászlót, mint a per elsőrendű vádlottját halálra, Czermann Lajost és Tumbász Ákost életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Tumbászra szervezkedésben való tevékeny részvételért és bűnsegédi minőségben elkövetett hűtlenség miatt szabták

74 Tumbász Ákos: *Karácsonyi gondolatok egy sírnál*

75 ÁBTL 3.1.9. V-146247/2. 126. Javaslat, 1958. április 30.

76 ÁBTL 3.1.9. V-146247/1. 88. Tumbász Ákos levele Forró Mariannának, dátum nélkül.

77 ÁBTL 3.1.9. V-146247/2. 165–174. A Budapesti Katonai Bíróság ítélete, 1958. október 1.

ki a büntetést. Forró Marianna ellen valóban nem fogalmaztak meg súlyosabb vádakot, mint amire számítani lehetett, de még így is két év letöltendő szabadságvesztést mértek rá. A Legfelsőbb Bíróság – Sömjén György őrnagy elnökletével – elutasította a fellebbezéseket, illetve egészen pontosan az ügyvédek visszavonták az enyhítésért beadott kérvényeiket, az ügyész pedig elfogadta az elsőfokú ítéletet – bár eredetileg halált kért Tumbászra – így az elsőfokú ítélet 1959. január 7-én jogerőre emelkedett.⁷⁸ Lukács Lászlót 1959. január 13-án kivégezték.

A fiatal pár elszakadt egymástól, de azzal a hittel vonultak a celláik falai közé, hogy a távoli jövő még közös boldogságot tartogathat számukra. Forró Marianna egészen szabadulásáig nem is tudta, hogy ez a reménysugár milyen hamar kialudt. A forradalom leverése utáni vérszomjas bosszú elérte a vőlegényét is. A legfőbb ügyész, Szénási Géza nem tartotta megfelelőnek a jogerős bírósági döntést, túlságosan enyhének ítélte azt, és 1959. március 25-én törvényességi óvást nyújtott be ellene.⁷⁹ Véleménye szerint az ítélet a cselekmény jogi minősítését és a büntetés kiszabását tekintve törvénytörő volt. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma még ugyanezen a napon – az alapos megfontolásnak még a látszatát is kerülve –, a Kt. 0014/1959. számú döntésével a jogerős ítéletet megváltoztatta, és Tumbász Ákost, valamint Czermann Lajost halálra ítélte.⁸⁰ Az ítélet indoklása egy elképesztő csúsztatással támasztotta alá a fiatalember kivégzésének „szükségességét”. Az egyetlen bizonyíthatóan elkövetett kémadat-szolgáltatás, vagyis a csepeli telefonkönyv külföldre juttatásának jogi minősítését változtatták meg. A bűnsegédi minőségben elkövetett hűtlenséget közhivatalnoki állás felhasználásával elkövetett hűtlenségben való segítségnyújtásra változtatták, ezzel a Csepeli Vas- és Fémműveket közhivatalnak, az ott dolgozó segéd munkást pedig közhivatalnoknak minősítették. A legfőbb ügyész szerint a telefonkönyv egy hozzáértő ember számára szigorúan bizalmas információkat árulhat el a gyár vezetőségéről, az egyes üzemszek munkaslétszámáról, amelyből következtetéseket lehet levonni akár az öntöde kapacitására

78 ÁBTL 3.1.9. V-146247/2. 175–177. A Legfelsőbb Bíróság ítélete, 1959. január 7.

79 Borvendég 2002, 276.

80 ÁBTL 3.1.9. V-146247/2. 182. A Kozma utcai Országos Börtön jelentése Tumbász Ákos kivégzéséről, 1959. március 28.

vonatkozóan is, de mindenképpen tájékoztat arról, hogy milyen iparcikkeket állítanak elő a magyar nehézipar eme fellegvárában.

Tumbász Ákost és Czermann Lajost – Tihanyi Miklós börtönparancsnok jelentése szerint – a Kozmai utcai börtön vesztőhelyén, 1959. március 28-án felakasztották. Tumbász Ákos 24 éves volt ekkor. Búcsúlevelében, amelyet édesanyjának és Forró Mariannának címzett, ez állt: „Szerettem volna még élni. Tőlem telhetőleg boldoggá tenni Titeket. Szép családi életet élni. De hát másképp lett.”

Forró Marianna egész hátralévő életében gyászolt. Soha nem ment férjhez. Családjának is képtelen volt beszélni fájdalomról, lelkében hordozta némán a borzalmakat. Hatvan évvel férje halála után őt is magához szólította a Teremtő. A 301-es parcellában nyugszik Tumbász Ákos sírjában. Halálukban végre egymáséi lehetnek újra.

Tumbász Ákos halála még a hatalom logikájából nézve is alig értelmezhető. A forradalom emlékezetének bemocskolása, a névtelen Pesti Srácok köztörvényes bűnözőkké, csőcselékké való aljasítása lehetett az egyetlen indíték, amiért érdemes volt ekkora energiát fordítani a fiú kompromittálására. Lengyel Alfonz felkérése remek lehetőséget teremtett az állambiztonságnak arra, hogy lejárassa a társadalom előtt a magyar politikai emigrációt, előre érvénytelenítse az ENSZ különbizottságának jelentését, mindeközben pedig – a sztálinista idők szellemét idézve – lerántsa a leplet egy nemzetközi összeesküvésről, amely a népi demokrácia létét veszélyezteti, de ezzel egy kalap alatt bosszút is álljon a forradalom néhány névtelen hősen. Gondosan ügyelve arra, hogy a névtelenség meg is maradjon, hiszen minél kevesebb a hős és a mártír, annál nehezebb a forradalmi emlékezet életben tartása. A nyomozati iratokból nem tudjuk kiolvasni, hogy mekkora szerepe volt a halálos ítélet meghozatalában Tumbász költői vénájának, de semmiképpen nem szolgált volna előnyére a kádári hatalomnak, ha az amúgy is súlyos legitimációs problémával küzdő vezetés ellen – ráadásul éppen a véres hatalomátvétel időszakát megjelenítő – szuggesztív hatást gyakorló írások látnak napvilágot. Pedig születőben volt egy regény, ötvenhat re-

génye. Tumbász Ákos nem volt egy istenáldotta költőzseni, mint Petőfi Sándor, de az 1956-os forradalom és szabadságharc ismert arcává válhatott volna, azzá, aki meg- és átörökíti a pillanatnyi boldogságot és a lesújtó kiábrándultságot. Ahogy az 1848-as szabadságharcot Petőfi verseiből és Jókai regényeiből ismerjük igazán, és ezeknek az alkotásoknak köszönhetjük, hogy nemzedékeken keresztül őrizni tudjuk őseink szabadságszeretetének tüzeit, így válhatott volna akár Tumbász készülő műve az 1956-os forradalom emlékezetévé. 1849 után megszülethetett a *Kőszívű ember fiai*, 1956 után azonban ellehetetlenítették az irodalmi alkotások megjelenését, de nemcsak megfélemlítéssel és cenzúrával, de adott esetben gyilkossággal is. A forradalmárok arc nélküli tömeggé váltak az elhallgattatás éveiben, így a mi kötelességünk emlékezni és emlékeztetni rájuk. Tumbász Ákos sorait idézve: „Ők már nem élnek, csupán az emlékük. Az viszont örök lesz, ezt is megígérjük.”

IRODALOMJEGYZÉK

- Borvendég 2002.** Borvendég Zsuzsanna: Kémkedésbe konspirált költő – Tumbász Ákos. In: Gyarmati György (szerk.): *Trezor 2. A Történeti Hivatal évkönyve, 2000–2001.* Történeti Hivatal, Budapest, 2002.
- Cseh–Okváth 2013.** Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013.
- Germuska 2014.** Germuska Pál: *A magyar középgépipar. Hadiipar és haditechnikai termelés Magyarországon 1945 és 1980 között.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Argumentum Kiadó, Budapest, 2014.
- Gyarmati 2011.** Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011.
- Gyarmati–Palasik 2013.** Gyarmati György – Palasik Mária: *Az ÁVH intézménytörténetének társadalmi-politikai környezete, 1953–1956.* In: Gyarmati György – Palasik Mária (szerk.): *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. 7–61.
- M. Kiss 2006.** M. Kiss Sándor: *A magyar társadalom útja az 1956-os forradalomhoz és szabadságharchoz.* In: Uó: *Utak 56-hoz, utak 56 után. Válogatott cikkek, esszék, tanulmányok (1981–2005).* Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006. 45–64.
- Rainer 1999.** Rainer M. János: *Nagy Imre, 1953–1958. Politikai életrajz. II.* 1956-os Intézet, Budapest, 1999.